

บทที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในประเทศไทย ไม่ได้ได้รับการกล่าวถึงอย่างเป็นทางการมาก่อน จนปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ซึ่งเป็นปีที่กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคขึ้น ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้มีการจัดประชุมสมัชชาโลกเกี่ยวกับผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร ประเทศออสเตรเลีย ในการประชุมนี้ได้พิจารณาประเด็นสำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้ ๓ ประการ คือ ด้านมนุษยธรรม ด้านการพัฒนา ด้านการศึกษา และในปีเดียวกันนี้เอง องค์การอนามัยโลก ได้กำหนดให้เป็นปีรณรงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยกำหนดคำขวัญว่า Add life to Years เพื่อให้ประเทศต่างๆ ช่วยกันส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งคณะกรรมการอำนวยการวันอนามัยโลกของกระทรวงสาธารณสุข ได้มีมติให้ใช้คำขวัญเป็นภาษาไทยว่า "ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงวัยอายุยืน"

ในที่สุดคณะรัฐมนตรีได้ลงมติ เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๒๕ อนุมัติให้วันที่ ๑๓ เมษายนของทุกปี เป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ ทั้งมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานวันผู้สูงอายุแห่งชาติ โดยปลัดกระทรวงมหาดไทยดำรงตำแหน่งประธาน จัดให้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ งานดังกล่าวจัดขึ้นทุกปีตามแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๔) อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าภาครัฐได้ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

ก่อนหน้าที่ประเทศไทยจะมีสถานสงเคราะห์คนชรา หรือกำหนดให้มีวันผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการนั้น ปัญหาเรื่องการดูแลผู้สูงอายุ อาจมิใช่ปัญหาสำคัญในสังคม เนื่องจากในอดีตสังคมไทยดำรงอยู่ในฐานะครอบครัวขยาย มีคนหลายต่อหลายรุ่นอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ผู้สูงอายุจึงได้รับการดูแลจากคนในครอบครัว หากแต่เมื่อประเทศได้พัฒนาเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมใหม่ เกิดการย้ายถิ่นฐานมาประกอบอาชีพในเมือง ตามกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้รากฐานในสังคมไทยอันเคยเข้มแข็งเริ่มสั่นคลอน ด้วยปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจากชนบท ส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ของประชากรเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยาย ซึ่งประกอบไปด้วยคนหลายรุ่นอยู่ด้วยกัน กลับกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อ แม่ และลูกเท่านั้น

จุดเปลี่ยนดังกล่าวทำให้ปัญหาผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่ได้รับการหยิบยกมากล่าวถึง เนื่องจากผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวยังมีจำนวนมากยิ่งขึ้น จากผลงานการวิจัยเรื่อง

“การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้ ในอีก ๒ ทศวรรษหน้า” ได้คาดการณ์ไว้ว่า

“ในปีพ.ศ. ๒๕๕๘ ประเทศไทยจะมีจำนวนผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้จำนวนถึง ๒๑๓,๐๓๔ คน นับว่าเป็นจำนวนที่สูงมาก และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างแน่นอน เนื่องจากจำนวนสัดส่วนของประชากรเกิดความไม่สมดุล ผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้มีเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ เพราะทรัพยากรบุคคลไม่เพียงพอ อีกทั้งยังเป็นปัญหาเรื่องงบประมาณที่รัฐจะต้องเอื้อในการดูแล”

นอกจากนี้นักวิจัยประชากร เช่น ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล และดร.กฤตยา อาชวนิจกุล แห่งสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทำการศึกษาและมีข้อสรุปที่น่าสนใจยิ่งว่า ผู้ที่เกิดในปีพ.ศ.๒๕๐๖ - ๒๕๒๖ หรือที่เรียกว่า คนรุ่น “คลื่นลูกใหญ่” มีโอกาสที่จะเป็นผู้สูงอายุที่เดี๋ยวตายไม่ได้รับการดูแล เหตุเพราะ “แต่งงานช้าลง อยู่เป็นโสด หรืออยู่เป็นคู่แต่ไม่ยอมมีลูก และมีพฤติกรรมผิดเพศมากขึ้น” นักวิจัยประชากรกล่าวว่า “คนกลุ่มนี้ซึ่งเปรียบเสมือนคลื่นยักษ์ เคลื่อนเข้าสู่วัยชรา ในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า จะทำให้เมืองไทยมีผู้สูงอายุจำนวนมหาศาล แต่กลับเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยมีลูกหลานไว้คอยดูแล หรือบางคนไม่มีเลย อีกทั้งในยุคดังกล่าวมีอัตราการเพิ่มของประชากรเกินปีละหนึ่งล้านคน ในขณะที่ปัจจุบันมีอัตราการเพิ่มของประชากรเพียงปีละ ๐.๖๗% เป็นเหตุให้สัดส่วนของจำนวนประชากรวัยเด็กและวัยผู้สูงอายุไม่สมดุลกัน”

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจอย่างมากในหลายประเทศ เช่น ประเทศทางทวีปยุโรป หรือ ประเทศญี่ปุ่น “เวลานี้บางประเทศในยุโรป จำนวนประชากรเกิดใหม่น้อยมาก อัตราเพิ่มของประชากรอยู่ในภาวะติดลบ อย่างญี่ปุ่น เวลานี้มีประชากร ๑๒๗ ล้านคน แต่อัตราเพิ่มประชากรเริ่มอยู่ตัว อีก ๕๐ ปีข้างหน้า อาจจะมีเหลือ

* สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐและคณะ, “การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้ ในอีก ๒ ทศวรรษหน้า”, วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ๒๐ (เม.ย.- มิ.ย. ๒๕๔๐):๑๒

”ปราโมทย์ ประสาทกุล และ กฤตยา อาชวนิจกุล, “เกิดปี ๐๖-๒๖ ยามแก่ เดี่ยวตาย!”, ไทยรัฐ (๖ สิงหาคม ๒๕๔๔):๔

”เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙

ประชากรแค่ ๑๒๐ ล้านคน เพราะเมื่อถึงช่วงนั้น ตามโครงสร้างประชากรจะมีคนแก่ตายมาก มีเด็กเกิดใหม่นิดเดียว”^๔

ปัญหาเรื่องผู้สูงอายุดังกล่าว ได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ ดังจะสังเกตได้จากปริมาณงานวิจัย ข่าวสารต่างๆ รวมไปถึงงานถึงแวดวงวรรณกรรม ซึ่งได้เริ่มมีการกล่าวถึงปัญหาเรื่องนี้ ดังพบว่า นวนิยายในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา นับตั้งแต่องค์การอนามัยโลก รวมถึงประเทศไทยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมากขึ้น นักเขียนบางส่วนตอบรับกระแสนี้ โดยนำมาสอดแทรกในนวนิยาย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างตัวละครผู้สูงอายุ เพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจและตระหนักในความสำคัญของผู้สูงอายุมากขึ้น เช่น เรื่อง อยู่กับก๋ง ของ หยก บูรพา แม้ว่าโดยรวมแล้วผู้เขียนจะเน้นเรื่องชีวิตของชาวจีนที่อพยพมาอยู่ในเมืองไทย แต่สิ่งที่ปรากฏชัดคือ “ก๋ง” ของหยก มีบทบาทสำคัญในการเป็นเสมือนผู้นำทางความคิดของชุมชน และอยู่ในฐานะผู้กล่อมเกลาสติปัญญาของชนรุ่นหลัง

ผู้วิจัยสังเกตว่าหลังจากปีพ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา มีนักเขียนนวนิยายหลายคนได้นำเรื่องราวของผู้สูงอายุมาเป็นประเด็นหลักในการนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นการสะท้อนปัญหาของผู้สูงอายุในเรื่องต่างๆ หรือแสดงให้เห็นความแตกต่างทางความคิดคนในแต่ละยุคสมัย ตัวละครผู้สูงอายุเหล่านี้ ล้วนมีบทบาทหลักในการแสดงแนวคิดหรือแก่นของเรื่อง รวมทั้งสะท้อนให้เห็นทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุมีต่อตนเอง อาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมที่เกิดนวนิยายที่มีแนวคิดเพื่อแสดงคุณค่าของผู้สูงอายุที่มีต่อสังคมไทยโดยตรง

การที่ผู้เขียนสร้างตัวละครผู้สูงอายุให้มีบทบาทมากขึ้น อาจเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุ ในฐานะผู้นำทางความคิดและประสบการณ์ มิใช่เป็นแต่เพียงผู้สร้างปัญหาหรือเป็นภาระให้แก่ครอบครัวและสังคม การให้ความสำคัญกับตัวละครผู้สูงอายุ นับเป็นสัญญาณประการหนึ่งว่าสังคมกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ผู้เขียนจึงนำเสนอตัวละครผู้สูงอายุเพื่อโน้มน้าวให้คนในสังคมเห็นคุณค่า ใส่ใจ และให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมากขึ้น

ดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวไว้ว่า “กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเสมือนสามคน คือ นอกจากเป็นนักประพันธ์แต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้น สมัยนั้น และเป็น

^๔ ปราโมทย์ ประสาทกุล และ กฤตยา อาชวนิจกุล, “เกิดปี ๐๖-๒๖ ยามแก่ เดี่ยวตาย!,” ไทยรัฐ (๖ สิงหาคม ๒๕๔๔):๔

พลเมืองอีกด้วย”^๕ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่านักเขียนในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคม ได้กระทำหน้าที่แสดงปัญหา หรือสิ่งที่เห็นว่าอาจจะเป็นปัญหาให้สังคมรับรู้ ตระหนัก และอาจหาหนทางแก้ไขหรือบรรเทาเบาบางปัญหานั้นลงได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบทบาทของตัวละครผู้สูงอายุที่สัมพันธ์กับแนวคิดในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๘

๒. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอตัวละครผู้สูงอายุที่ปรากฏในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๘

สมมุติฐานการวิจัย

การนำเสนอตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๘ เป็นกลวิธีที่ผู้ประพันธ์ใช้ เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

นวนิยายที่ใช้ในการศึกษาเป็นนวนิยายของนักเขียนซึ่งเคยได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) หรือรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ โดยมีผู้สูงอายุเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องและมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของเรื่อง มีการตีพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๔๘ ดังรายชื่อต่อไปนี้

๑. คีอรั๊กและหวัง	วัฒน์ วรรณยางกูร	พ.ศ. ๒๕๒๖
๒. กิ่งมัลลิกา	กฤษณา อโศกสิน	พ.ศ. ๒๕๒๘
๓. สมการวัย	ศรีฟ้า ลดาวัลย์	พ.ศ. ๒๕๓๑
๔. ถ่านเก่าไฟใหม่	กฤษณา อโศกสิน	พ.ศ. ๒๕๓๒
๕. เส้นไหมสีเงิน	ว.วินิจฉัยกุล	พ.ศ. ๒๕๓๓
๖. อุทยานเครื่องเทศ	กฤษณา อโศกสิน	พ.ศ. ๒๕๓๗
๗. ผีแสงจันทร์	ประชาคม ลุนาชัย	พ.ศ. ๒๕๔๐
๘. ตะเกียงแก้ว	กัญญชลา	พ.ศ. ๒๕๔๕
๙. www.คุณย่า.com	ดวงใจ	พ.ศ. ๒๕๔๗

^๕ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ, ๒๕๔๔)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ตัวละครผู้สูงอายุ ในที่นี้หมายถึง ตัวละครทั้งเพศชายหรือเพศหญิงที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป (ข้อมูลจากสภาผู้สูงอายุแห่งชาติ) หรือ ตัวละครที่มีสถานภาพเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย

ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ ในที่นี้หมายถึง ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยมีความสำคัญต่อเรื่องหรือแนวคิดของเรื่อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นแนวทางในการศึกษานวนิยายเชิงสังคม อีกทั้งจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุที่ปรากฏในนวนิยาย และช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาปัญหาของผู้สูงอายุในสังคมไทย
๒. สำนักรวบรวมกรรมประเภทนวนิยายที่มีตัวละครหลักเป็นผู้สูงอายุ
๓. วิเคราะห์ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายที่สำรวจมา
๔. เสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์
๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ